
ВПЛИВ ДІЯЛЬНОСТІ НАЙМАНЦІВ НА ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НАРОДІВ НА САМОВИЗНАЧЕННЯ

ВИКЛАД ФАКТІВ № 28

**ХАРКІВ
ХАРКІВСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ГРУПА
2020**

Третє видання, стереотипне

Ця публікація здійснена
за фінансової підтримки Європейського Союзу.
За зміст публікації відповідає лише
Харківська правозахисна група, і його ні за яких обставин
не можна вважати таким, що відбиває позицію Європейського Союзу

This document has been produced
with the financial assistance of the European Union.
The contents of this document are the sole responsibility of
Kharkiv Human Rights Protection Group and can under no circumstances
be regarded as reflecting the position of the European Union

**Вплив діяльності найманців на здійснення права народів на само-
визначення.** Виклад фактів № 28 / ГО «Харківська правозахисна гру-
па». — Харків, 2020. — 44 с.

Серія «Виклад фактів у галузі прав людини» видається Центром прав лю-
дини при Відділенні Організації Об'єднаних Націй у Женеві. Вона освітлює пи-
тання прав людини, які вивчаються або викликають особливий інтерес.

Публікації цієї серії розповсюджуються безкоштовно в усьому світі.
Вони можуть перекладатися на інші мови, окрім офіційних мов Організації
Об'єднаних Націй, за умови, що їх зміст не змінюється, що організація, яка
передруковує їх, інформує про це Центр людини в Женеві і що цей Центр
зазначається як джерело інформації.

[...діяльність найманців суперечить основним принципам міжнародного права... і серйозно утрудняє процес самовизначення народів.]

Резолюція 1987/16 комісії з прав людини
про призначення спеціального доповідача
з питання про найманців

ВСТУП

За останні 20 років Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй, Рада Безпеки, Економічна і Соціальна Рада і Комісія з прав людини прийняли більш 100 резолюцій, що засуджують діяльність найманців і тих, хто використовує їх. У 1989 році відбулася епохальна подія, зв'язана з прийняттям Генеральною Асамблеєю Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців (див. додаток I). Організація африканської єдності була настільки ж активна і прийняла численні резолюції з даного питання, а в 1977 році — Конвенцію ОАЄ про ліквідацію найманства в Африці (див. додаток II).

Це — тема, що викликає гарячі суперечки на міжнародних форумах, оскільки явище найманства породжує основні питання, до яких прикута увага міжнародного співтовариства з часу прийняття в 1945 році Статуту Організації Об'єднаних Націй, а саме: суверенна рівність, політична незалежність і територіальна цілісність держав; незастосування сили в міжнародних відносинах, самовизначення народів, права людини і поводження в ситуаціях збройного конфлікту чи організованого насильства. Ця тема стосується відповідно проблемних сфер держав на багатьох рівнях і не залишає байдужим жодний регіон світу.

Найманці також є улюбленою темою засобів масової інформації, і їхня діяльність зв'язана з численними помилковими популярними уявленнями. У цьому «Викладі фактів» міститься огляд цього явища з приділенням головної уваги його впливу на здійснення права народів на самовизначення, і розглядаються зусилля, спрямовані на те, щоб діяльність найманців підпадала під дію міжнародного права.

I. ЯВИЩЕ НАЙМАНСТВА

A. ЩО ОЗНАЧАЄ ПРАВО НАРОДІВ НА САМОВИЗНАЧЕННЯ?

Стаття 1 Статуту Організації Об'єднаних Націй говорить, що одна з цілей Організації Об'єднаних Націй полягає в тім, щоб «розвинути дружні відносини між націями на основі поваги принципу рівноправності і самовизначення народів...». У 1966 році цей принцип був включений в якості права людини в загальну статтю 1 обох Міжнародних пактів про права людини (див. додаток IV). Питання про точні рамки і характер права народів на самовизначення був предметом численних суперечок як на науковому, так і політичному рівнях, однак його значення в контексті найманської діяльності було ясно визначене Генеральною Асамблеєю і Комісією з прав людини в резолюціях по Декларації 1970 року про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами. У цій Декларації, що була прийнята без голосування і має, таким чином, особливу вагу, передбачається, що в силу принципу рівноправності і самовизначення народів:

«...усі народи мають право вільно визначати без втручання ззовні свій політичний статус і здійснювати свій економічний, соціальний і культурний розвиток, і кожна держава зобов'язана поважати це право відповідно до положень Статуту»¹.

B. ЩО ЯВЛЯЄ СОБОЮ НАЙМАНЕЦЬ?

Найманці не прив'язані до якого-небудь регіону світу. Вони прибувають з цілого ряду країн і діють у будь-якому місці, куди вони відправляються за вказівкою їхніх наймачів. Хоча їхня діяльність зв'язана головним чином з африканським континентом, найманці займалися своєю професією в останні роки в таких несхожих місцях, як південна частина Тихого океану, Центральна Америка, Балкани, Азія і Кавказ.

Здійснювалися спроби дати визначення терміну «найманці» із правової точки зору (див. розділ III.A), однак коротенько їх можна назвати найманими солдатами. Замість того, щоб боротися за свою власну країну, вони пропонують свої послуги уряду і групам в інших країнах за чималу грошову винагороду. Багато хто з «солдатів удачі» заявляють про те, що мотивом їхньої

---

¹ Резолюція 2625 (XXV) Генеральної Асамблеї від 24 жовтня 1970 року.

діяльності є не одержання прибутку, а мета альтруїстичного, ідеологічного чи релігійного характеру, однак фактом залишається те, що їх наймають, і роблять вони це за плату для того, щоб битися чи здійснювати напад в країні чи в ході конфлікту, до яких вони не мають безпосереднього відношення.

Історія питання

Найманство не є новим явищем і існувало в різних формах з незапам'ятних часів. Репутація найманців не завжди була ганебною в порівнянні з тією, котра створюється останніми заявами з боку міжнародного співтовариства не тільки через зміну суспільної чи міжнародної думки чи заборони ведення війни Статутом Організації Об'єднаних Націй, але також і в силу зміни характеру їхньої діяльності, що може характеризуватися як злочинна.

Зміна відношення до найманців значною мірою збіглася зі змінами форм правління і соціальної організації, а також принципів, що регулюють відношення між суверенними державами. У період XII і XIII століть наймані солдати, як правило, складали основну чи додаткову частину армії суверенів, що вели оборонні чи завойовницькі війни. В міру зміцнення монархічної системи правління в XV і XVI століттях королі і дворяни користалися послугами найманців з метою зміцнення держави. У XVII і XVIII століттях поява націоналізму привела до створення народних армій і, як наслідок цього, до скорочення потреби в найманцях. Крім того, відповідно до права нейтралітету, що зароджувався, держава, яка не бажала бути втягнутою у конфлікти між іншими державами, була зобов'язана забороняти своїм громадянам чи підданам надавати допомогу будь-якій з воюючих сторін. У результаті цього до діяльності найманців знову стали відноситися з несхваленням, і подібний підхід став ще більш розповсюдженим у зв'язку з прийняттям Статуту Організації Об'єднаних Націй, який оголосив ведення війни незаконним².

Нову роль найманці стали грати в результаті розвитку процесу деколонізації в 60-ті роки, коли їх наймали для ведення боротьби з національними визвольними рухами і запобігання здійснення права на самовизначення народів, що знаходяться під колоніальним пануванням. Їх також використовували в період після одержання незалежності з метою дестабілізації нових незалежних урядів, при цьому вони нерідко боролися на стороні збройних опозиційних груп, що заохочувалися як союзники. Подібна практика вважалася неприйнятною і зазнавала широкого осуду з боку установ Організації Об'єднаних Націй.

---

² Пункт 4 статті 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй, 1945 рік.

Наступний після «холодної війни» період з'явився свідком появи нових категорій найманців і нових видів їхньої діяльності. Джерелом конфліктів стало відродження крайнього націоналізму й етнічної і релігійної нетерпимості. Крім того, ослаблення ідеологічних розбіжностей привело до того, що могутні держави стали приділяти менше значення посиленню свого впливу за межами свого власного регіону і, як наслідок цього, стали в меншій мірі прагнути проведення операцій за рубезжем, особливо за участю своїх власних збройних сил. Це з'явилося причиною поживлення ринкового попиту на послуги найманців. Предметом нових і гарячих суперечок є приватні компанії із забезпечення безпеки і надання військової допомоги, що займаються продажем найрізноманітніших послуг із забезпечення безпеки. Хоча діяльність деяких з них не викликає ніяких заперечень, як, наприклад, послуги з охорони приватних чи державних приміщень, інші компанії можуть займатися, імовірно, найманням військових фахівців для участі в бойових діях за дорученням свого клієнта.

Хто їх використовує і чому!

Найманці готові боротися на будь-якій стороні і за будь-яку справу і можуть найматися урядами, опозиційними групами, національними рухами опору чи злочинними організаціями. Вони виявляються в усе більшій мірі зв'язаними з групами, що займаються торгівлею наркотиками, зброєю, корисними копалинами і людьми. Найманці пропонують свої послуги головним чином як фахівці з ведення бойових операцій, які мають більшу ефективність з військової точки зору в порівнянні з регулярними військами і, крім того, не зв'язаних чи не обмежених нормами міжнародного права, включаючи дотримання прав людини і міжнародного гуманітарного права. Це є «цінною якістю» для неперебірливих у засобах осіб, оскільки регулярні війська зобов'язані не виконувати накази, що суперечать міжнародному гуманітарному праву. Держави та інші особи наймають найманців для того, щоб не наражати на небезпеку життя свого власного персоналу, використовувати їхній військовий професіоналізм, ефективність, досвід і відсутність стримуючих факторів, а також для того, щоб сховати свою власну участь у конфліктах.

Визначено ряд факторів, що сприяють залученню найманців у дану країну чи регіон³. Збройний конфлікт, як міжнародний, так і внутрішній, є головним, однак зв'язані з ним елементи включають політичну нестабільність, відсутність економічної безпеки й інтереси третіх сторін. Довгострокова

---

³ Див., наприклад, документ А/52/495 Організації Об'єднаних Націй від 16 жовтня 1997 року, пункт 21.

політична нестабільність сприяє появі збройних опозиційних груп, а також тому, що політичні партії і збройні сили в більшій мірі схильні до застосування військових засобів для врегулювання спорів. Вона також веде до того, що не почувавши себе в безпеці правителі оточують себе особистою міліцією. Ці фактори посилюються проведенням політики сегрегації, що збільшує розрив між соціальними групами. З економічної точки зору убогість і відсутність фінансової безпеки, як у країнах, що наймають найманців, так і в країнах їхнього походження, провокують соціальне насильство, особливо серед молоді, і сприяють тому, що найманство виглядає як привабливий варіант працевлаштування. До числа інших осіб, що стали займатися даною професією в силу економічних міркувань, відносяться професійні військово-вслужбовці, що виявилися без роботи в результаті демобілізації чи скорочення збройних сил у своїй країні. Нерідко велике значення мають інтереси третіх сторін, особливо інтереси фінансового характеру. Найманство є прибутковим заняттям як для вербувальників, так і для постачальників робочої сили, включаючи торговців зброєю, що у цілому одержують вигоду в тому випадку, якщо конфлікт буде тривати нескінченно довго. Транснаціональні компанії, особливо компанії, що займаються експлуатацією природних ресурсів, можуть також захоплювати присутність найманців, використовуючи їх або для охорони своїх підприємств, або для підтримки збройної групи, що найкраще служить інтересам даної компанії.

С. ЯКИМ ЧИНОМ ДІЯЛЬНІСТЬ НАЙМАНЦІВ ЗАЧІПАЄ ПРАВО НА САМОВИЗНАЧЕННЯ!

До послуг найманців прибігають у трьох випадках: міжнародні збройні конфлікти, включаючи національно-визвольні війни; внутрішні збройні конфлікти; і ситуації, що характеризуються відсутністю якого-небудь збройного конфлікту.

Ситуації, зв'язані зі збройним конфліктом

У випадку міжнародних збройних конфліктів найманці, як правило, борються за одну з воюючих сторін, громадянами яких вони не є, чи втручаються з метою надання підтримки воюючій стороні на прохання третьої сторони. У минулому це спостерігалось головним чином у період деколонізації, а також у тих випадках, коли держави поділялися за етнічним принципом, що вело до тривалих бойових дій після одержання незалежності.

У період деколонізації послугами найманців звичайно користалася колоніальна держава, для того щоб позбавити національно-визвольні рухи надій на самовизначення. Після здобуття незалежності найманців, як

і раніше, використовували для надання підтримки збройним групам, що знаходяться в опозиції до нового незалежного уряду, а також заохочення сепаратизму. Найманців також наймали в зв'язку з проведенням політики апартеїду і сегрегації. До числа їхніх задач відносилось втручання в суверенні справи держави, окупація частин території і співробітництво зі збройними групами, що прагнуть до скинення законних незалежних урядів. Вербування найманців з метою запобігання чи затримки одержання незалежності від колоніальних держав нерідко мотивувалося економічними чи стратегічними цілями чи бажанням не допустити створення уряду з іншими ідеологічними поглядами. Незалежно від вихідної причини результатом було створення значних перешкод для здійснення права народів на самовизначення в порушення принципів міжнародного права, у тому числі принципів, заснованих на осуді колоніалізму, расизму й іноземного панування.

У випадку внутрішніх конфліктів треті держави можуть прибігати до послуг найманців для здійснення інтервенціоністських цілей. Найманців можуть використовувати для провокування чи заохочення збройного конфлікту з метою забезпечення скинення існуючого уряду. Їм можуть платити за участь у бойових діях разом з опозиційними групами, що не представляють погляди більшості населення й у цьому зв'язку не можуть претендувати на статус національно-визвольних рухів, які мають право на здійснення свого права на самовизначення. Їх можуть також використовувати уряди, яким загрожують опозиційні групи, чи фактично самі опозиційні групи.

Відзначалося, що хоча найманці можуть виявитися ефективними для контролю за опозиційними елементами, втручання з їх боку, незалежно від характеру конфлікту, веде до ескалації чи, щонайменше, продовження воєнних дій, у результаті чого не тільки зберігається ситуація, що є незаконною відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, але й у деяких випадках порушується також територіальна і політична цілісність відповідних держави чи держав і, отже, право їхніх народів на самовизначення.

В інших ситуаціях

У неконфліктних ситуаціях найманців, як правило, наймають з метою дестабілізації конституційного уряду, що найчастіше робиться за наказом третьої держави, що переслідує свої власні інтереси. Втручання подібного роду може здійснюватися у виді погодженої кампанії насильства протягом тривалого періоду часу чи спроби усунення уряду шляхом разової силової операції.

Кампанії насильства включають акти саботажу, руйнування інфраструктури, убивства суспільних діячів і залякування населення, тобто такі міри, що погіршують можливості держави і її громадян для підвищення їхнього

рівня розвитку. Подібна тактика терору може також створювати перешкоди для вільної участі населення в голосуванні як форми здійснення їхнього громадянського і політичного прав. Групи, що сіють терор подібним чином, не можуть характеризуватися як національно-визвольні рухи, оскільки їх ціль полягає в дестабілізації законних урядів усупереч волі населення. Учасники національно-визвольних рухів також не можуть виправдувати свою участь у найманській діяльності в третіх державах аргументами про те, що одержання перспективної винагороди піде на благо національних інтересів. Жодний подібний аргумент не може бути виправданням використання незаконних засобів.

Спроби здійснення переворотів найманцями навіть у випадку їхнього провалу можуть мати руйнівні наслідки для інфраструктури й економіки держави, а також для її територіальної цілісності. Наприклад, у випадку руйнування інфраструктури невеликої держави, що залежить від туризму, під загрозою виявляється вся економіка не тільки через витрати з відновлення, але також і внаслідок виснаження її головного джерела доходу. Крім того, потерпілі держави, яким довелося пережити невдалу спробу перевороту, починають, як правило, інвестувати ресурси на підвищення свого військового потенціалу, відволікаючи в такий спосіб ресурси від життєво важливого суспільного обслуговування і ще більше знижуючи рівень розвитку.

Інші види найманської діяльності в неконфліктних ситуаціях можуть здійснюватися за замовленням організованої злочинності, особливо торговців наркотиками і зброєю чи жінками і неповнолітніми. Хоча дестабілізація уряду може не входити в плани ініціаторів подібних дій, на практиці зріст організованої злочинності веде до підвищення рівня насильства в суспільстві і негативно позначається на конституційному порядку держави. Генеральна Асамблея висловила свою тривогу з приводу подібної змови ще в 1989 році⁴.

Конкретні області, що викликають заклопотаність

Малі держави

Як Генеральна Асамблея⁵, так і Спеціальний доповідач Комісії з прав людини з питань про найманців⁶ висловили особливу заклопотаність у зв'язку з положенням малих держав, особливо малих острівних держав, що фі-

⁴ Див., наприклад, резолюцію 44/81 Генеральної Асамблеї від 8 грудня 1989 року.

⁵ Див., наприклад, резолюції 44/51 Генеральної Асамблеї від 8 грудня 1989 року і 49/31 від 9 грудня 1994 року з питання про захист і безпеку малих держав.

⁶ Див., наприклад, документи А/45/488 Організації Об'єднаних Націй від 24 вересня 1990 року, пункт 122, і E/CN.4/1990/11 від 3 січня 1990 року, пункт 159.

зично є найбільш уразливими для нападів. На думку Генеральної Асамблеї, подібні держави можуть мати «особливі потреби, що погоджуються з загальним для всіх держав правом на суверенітет і територіальну цілісність»⁷. Найбільшою небезпекою піддаються держави, розташовані в безпосередній близькості до районів конфлікту чи районів, що мають важливе стратегічне чи економічне значення для третіх сторін. Багато хто з цих держав є молодими і відповідно уразливими в якості об'єктів як політики експансії, так і внутрішніх змов, зв'язаних з використанням найманців з метою дестабілізації уряду. Їхні збройні сили незначні чи їх немає взагалі, і в багатьох з цих держав є цінні природні ресурси, що хочуть роздобути треті сторони. Малі держави характеризуються не тільки найбільшою уразливістю для нападів, але також і тим фактом, що витрати, зв'язані з ліквідацією будь-якого збитку, нанесеного найманцями, створюють величезне навантаження для їхньої економіки, оскільки їхні ресурси зосереджені, як правило, в одному секторі, такому, як туризм чи гірничодобувна промисловість, яким звичайно несе найбільший збиток.

*Приватні компанії з забезпечення безпеки
і надання військової допомоги*

Приватні компанії з забезпечення безпеки і надання військової допомоги можуть втручатися в здійснення права на самовизначення головним чином двома способами. Компанії, що дають згоду на участь у воєнних діях, втручаються у внутрішні справи держави в такий же спосіб, як і будь-який найманець, однак вони можуть з'явитися також важким і довгостроковим фінансовим тягарем для уряду, що наймає їх, зменшуючи, таким чином, свої можливості для заохочення розвитку.

В даний час держави, що володіють цінними природними ресурсами, створили умови для великомасштабних операцій приватних компаній. У багатьох випадках держава, що втратила контроль за подібними ресурсами чи не в змозі експлуатувати їх через внутрішній конфлікт, наймає приватну компанію для одержання допомоги з метою відновлення свого контролю. Однак, оскільки відповідні країни нерідко є малими й економічно слабо-розвиненими, держава може дати згоду на передачу щонайменше частини свого боргу визначеній компанії у вигляді концесії на експлуатацію своїх ресурсів. Для цієї мети можуть також залучатися допомога чи позики, призначені для цілей розвитку. Надані концесії використовуються потім дочірніми чи підконтрольними компаніями, що відіграють важливу роль в економічному житті країни.

---

⁷ Див., наприклад, резолюції 44/51 Генеральної Асамблеї від 8 грудня 1989 року і 49/31 від 9 грудня 1994 року про захист і безпеку малих держав.

У плані інтервенції існує ще один негативний фактор, що з'являється в самому кінці в тому випадку, якщо держава наймає приватні компанії з забезпечення безпеки чи військової допомоги, для того щоб придушити конфлікт, що виник у межах його території. Подібні компанії заявляють при рекламуванні наданих ними послуг про те, що вони можуть допомогти відновити мир і безпеку. Незважаючи на певні свідчення їхньої здатності придушити конфлікт у короткий термін, насправді вони не в змозі ліквідувати вихідні причини і забезпечити довгострокове рішення. У випадку їхнього відходу конфлікт може спалахнути з новою силою особливо в силу того, що присутність цих компаній могла, імовірно, погіршити можливості для врегулювання конфлікту шляхом переговорів. У тому випадку, якщо вони залишаються в країні, вони стають нестерпним фінансовим тягарем для уряду. У будь-якому випадку припинення конфлікту не відповідає інтересам цих компаній, оскільки вони виявляться без роботи. Інший можливий побічний ефект полягає в їхньому деморалізуючому впливі на національні сили, для яких ці компанії є постійним нагадуванням про їхню передбачувану нездатність справитися із ситуацією, що ще більше віддаляє їх від уряду. Почуття образи в збройних силах може навіть спровокувати внутрішній переворот.

Генеральна Асамблея як і раніше залишається переконаною в тому, що:

«...незалежно від того, як використовуються найманці чи зв'язана з найманцями діяльність, чи яку форму вона приймає, щоб знайти деяку подобу законності, вони являють загрозу миру, безпеці і самовизначенню народів і є перешкодою на шляху здійснення народами своїх прав людини»⁸.

---

⁸ Резолюція 54/151 Генеральної Асамблеї від 29 лютого 2000 року.

II. РІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ, ЗВ'ЯЗАНОЇ З ЯВИЩЕМ НАЙМАНСТВА

A. ПРАВОВІ ПИТАННЯ

Спроби рішення проблеми, зв'язаної з явищем найманства, породили ряд складних питань, що не були остаточно вирішені.

Визначення терміна «найманці»

У будь-якій області права, що застосовується у відношенні до категорії чи групи осіб, відповідні особи повинні легко піддаватися визначенню для того, щоб держави знали про те, хто підлягає судовому переслідуванню. У визначенні повинна міститися ідентифікація не тільки тих, хто попадає в рамки цієї категорії, але також і тих, хто перебуває за її межами. Однак, чим більш точним і складним є дане визначення, тим важче буде визначити відповідність особи його критеріям. Таким чином, розробка придатного для роботи і збалансованого визначення терміна «найманець» являє собою серйозну проблему.

Заборона чи регулювання?

Чи знаходяться найманці за визначенням поза законом, у зв'язку з чим злочином є сам факт того, що ви є найманцем, чи їхня законність залежить від тієї діяльності, якою вони займаються? Чи допускається можливість законного характеру найманської діяльності? Від відповіді на ці й інші аналогічні питання залежить ухвалення рішення про те, чи заборонити цілком найманство чи приділити головну увагу питанням регулювання найманської діяльності.

Звичайні чи особливі злочини?

Чи варто розглядати найманство чи участь у найманській діяльності як особливий злочин чи буде достатнім застосування існуючих категорій кримінальних злочинів, таких, як убивства, напади, нанесення злочинного збитку, тероризм чи зловживання вогнепальною зброєю, для того, щоб карати незаконне поводження найманців?

Покладання відповідальності

На кого варто покласти відповідальність за найманську діяльність — на самих найманців чи, крім того, на тих, хто вербує, використовує, фінансує і навчає їх? Спеціальний доповідач з питання про найманців виділяє три види найманства: діяльність окремої особи, приватної організації і держави⁹. Як далеко простирається відповідальність держави? Чи є вона пасивним зобов'язанням, що полягає в тім, щоб утримуватися від вербування чи підтримки найманської діяльності, чи ж включає активне зобов'язання у відношенні запобігання цієї діяльності?

В даний час ці й інші складні питання є предметом обговорення представників і експертів держав, що займаються розробкою правової основи для контролю за найманцями і їхньою діяльністю.

В. ПРАВОВА ОСНОВА

1. Законодавство про нейтралітет

У випадку виникнення збройного конфлікту між двома чи більше державами інші держави можуть прийняти рішення про підтримку однієї з воюючих сторін чи віддати перевагу збереженню нейтралітету. Нейтральний статус зв'язаний з дуже конкретними правами й обов'язками, що є предметом регулювання законодавства про нейтралітет¹⁰. Вихідна передумова цього законодавства полягає в тім, що нейтральна держава не повинна приймати чи допускати прийняття на своїй території будь-яких заходів для надання підтримки однієї зі сторін конфлікту як компенсацію за недоторканність його власної території чи громадян від воєнних дій воюючих сторін.

Особливе відношення до питання про найманців має стаття 4 Гаазької конвенції (V) про права й обов'язки нейтральних держав і осіб у випадку сухопутної війни. У ній передбачається, що «корпуса комбатантів не можуть формуватися, а вербувальні агентства не можуть відкриватися на території нейтральної держави для надання допомоги воюючим сторонам». Таким чином, нейтральна держава зобов'язана запобігати подібній діяльності на своїй території. У той же час вона не може нести відповідальність у тих випадках, коли окремі особи перетинають кордон за власним бажанням для того, щоб запропонувати свої послуги воюючим сторонам.

⁹ Документ E/CN.4/1988/14 Організації Об'єднаних Націй від 20 січня 1988 року, пункт 108.

¹⁰ Див., зокрема, Гаазьку конвенцію (V) про права й обов'язки нейтральних держав і обличчя у випадку сухопутної війни 1907 року і Гаазьку конвенцію (МП) про права й обов'язки нейтральних держав у випадку морської війни 1907 року.

Гаазька конвенція № V вважається зразком звичайного права, що означає можливість її застосування у відношенні до всіх держав. Стаття 4 фактично породжує зобов'язання держав про запобігання формування груп найманців на своїй території, призначених для втручання в збройний конфлікт, у відношенні якого вони вирішили залишатися нейтральними. Якщо вони не зуміють зробити цього, вони будуть порушниками своїх зобов'язань за міжнародним правом.

2. Статут Організації Об'єднаних Націй

Статут 1945 року є основним документом Організації Об'єднаних Націй. Він описує функції і повноваження головних органів і викладає цілі принципи Організації в цілому. Пунктом 4 статті 2 передбачається наступне:

Усі Члени Організації Об'єднаних Націй утримуються в їхніх міжнародних відносинах від погрози силою чи її застосування як проти територіальної недоторканності чи політичної незалежності будь-якої держави, так і яким-небудь іншим чином, не сумісним з Цілями Об'єднаних Націй.

Цим положенням фактично оголошується поза законом застосування сили однією державою проти іншої за винятком дуже конкретних обставин, сформульованих в інших положеннях Статуту (самооборона і примусові міри, санкціоновані Радою Безпеки). Використання найманців для застосування сили проти іншої держави підпадає під дію цієї заборони.

3. Резолюції Генеральної Асамблеї і Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй

Генеральна Асамблея і Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй прийняли численні резолюції, що засуджують використання найманців і визначають їхню позицію з даного питання. Хоча резолюції не є юридично обов'язковими тією ж мірою, що і договори, статтею 25 Статуту державам-членам Організації Об'єднаних Націй пропонується дотримувати резолюції Ради Безпеки. Резолюції Генеральної Асамблеї не мають офіційної сили, однак вони приймаються голосуванням держав-членів і в такий спосіб відбивають погляди міжнародного співтовариства. Вважається також, що вони є переконливим доказом практики, що сприяє формуванню звичайного права.

Обидва ці органи засудили використання найманців як форми зовнішнього втручання у внутрішні справи держав у тих випадках, коли його метою є дестабілізація положення цих держав і порушення їхньої територіальної цілісності, суверенітету і незалежності¹¹. Згодом Генеральна Асамблея під-

---

¹¹ Див., наприклад, резолюції 405 (1977) і 419 (1977) Ради Безпеки і резолюцію 36/103 Генеральної Асамблеї від 9 грудня 1981 року.

сила формулювання свого осуду і включила до нього не тільки негативний обов'язок утримуватися від організації чи заохочення організації найманців для вторгнення на територію іншої держави¹², але також і позитивний обов'язок «не допускати на своїй території навчання, фінансування і вербування найманців чи засилання таких найманців на територію іншої держави і відмовляти в наданні засобів, включаючи фінансування, для оснащення і транзиту найманців»¹³. Асамблея засудила як використання найманців, так і їхнє поводження, при цьому використання найманців проти національно-визвольних рухів характеризується як злочинне діяння, а найманці кваліфікуються як злочинці, яких варто карати в якості таких¹⁴. Вона призвала далі держави прийняти законодавство, що оголошує карними злочинами вербування, фінансування і навчання найманців на їхній території і транзит найманців через їхні території і забороняє їх громадянам служити як найманцям¹⁵.

4. Міжнародне законодавство про збройні конфлікти

Міжнародне законодавство про збройні конфлікти, нерідко іменоване гуманітарним правом, є галуззю права, що регулює поводження в ситуаціях збройного конфлікту¹⁶. Оскільки його мотивом є зм'якшення страждань жертв конфлікту, його застосування не залежить від причини, цілей чи законності даного конфлікту. Воно підрозділяється на дві головні підгалузі права: норми, що стосуються проведення операцій, і норми, що передбачають захист некомбатантів і комбатантів, що були захоплені в полон чи здалися. Воно застосовується тільки в ситуаціях збройного конфлікту.

До 1977 року в законодавстві про збройні конфлікти не проводилося ніякої офіційної різниці між найманцями й іншими особами, що беруть участь у бойових діях. У статті 47 Додаткового протоколу до Женевських

---

¹² Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, резолюція 2625 (XXV) Генеральної Асамблеї від 24 жовтня 1970 року.

¹³ Декларація про неприпустимість інтервенції і втручання у внутрішні справи держав, резолюція 36/103 Генеральної Асамблеї від 9 грудня 1981 року.

¹⁴ Див., наприклад, Декларацію про надання незалежності колоніальним країнам і народам, резолюція 2465 (XXIII) Генеральної Асамблеї від 20 грудня 1968 року; Основні принципи правового режиму комбатантів, що борються проти колоніального й іноземного панування, резолюція 3103 (XXVIII) Генеральної Асамблеї від 12 грудня 1973 року, пункт 5; і резолюції 2548 (XXIV) (1969), 2708 (XXV) (1970) і 33/24 (1978) Генеральної Асамблеї.

¹⁵ Див., наприклад, Декларацію про надання незалежності колоніальним країнам і народам, резолюцію 2465 (XXIII) Генеральної Асамблеї від 20 грудня 1968 року, і резолюцію 40/25 Генеральної Асамблеї від 29 листопада 1985 року.

¹⁶ Див., зокрема, чотири Женевські конвенції 1949 року і два Додаткових протоколи 1977 року, що стосуються захисту жертв збройних конфліктів.

конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I, прийнятий у червні 1977 року), міститься конкретне положення про найманців (див. додаток III). Через свій спеціальний характер законодавство про збройні конфлікти не торкається питання про законність найманської діяльності і не визначає відповідальності за найманство тих осіб, що беруть участь у найманській діяльності. Замість цього в ньому дається визначення статусу найманця і його наслідків у випадку захоплення в полон. У той час як комбатанти в міжнародному конфлікті, що входять до складу регулярних збройних сил однієї з воюючих сторін, мають право, у випадку захоплення в полон, на спеціальний захист і поводження як військовополонені, статтю 47 передбачається, що найманці не мають права на подібний статус. У той же час Протокол не забороняє державі надавати їм аналогічний режим, якщо вона побажає цього. У будь-якому конфлікті, як міжнародному, так і неміжнародному, особи, що не користаються правом на більш сприятливий режим відповідно до законодавства про збройні конфлікти, мають право як мінімум на визначені основні гарантії, зокрема гуманне поводження і недискримінацію¹⁷.

Оскільки мета законодавства про збройні конфлікти полягає скоріше в підвищенні, ніж обмеженні рівня захисту, рамки визначення терміна «найманець», що міститься в статті 47, є вузькими для того, щоб спеціальний захист надавався не тільки лише в обмежених обставинах. Найманець — це будь-яка особа, що:

- a) спеціально завербована на місці чи за кордоном для того, щоб боротися в збройному конфлікті;
- b) фактично бере безпосередню участь у воєнних діях;
- c) бере участь у воєнних діях, керуючись головним чином бажанням одержати особисту вигоду, і якій в дійсності обіцяна стороною чи за дорученням сторони, що знаходиться в конфлікті, матеріальна винагорода, що істотно перевищує винагороду, обіцяну чи виплачувану комбатантам такого ж рангу і функцій, що входять в особовий склад збройних сил даної сторони;
- d) не є ні громадянином сторони, що знаходиться в конфлікті, ні особою, що постійно проживає на території, контрольованою стороною, що знаходиться в конфлікті;
- e) не входить в особовий склад збройних сил сторони, що знаходиться в конфлікті;

---

¹⁷ Ці мінімальні гарантії викладені в статті 75 Додаткового протоколу I, що стосується міжнародних конфліктів, статті 3, що є загальною для чотирьох Женевських конвенцій 1949 року, і статті 4 Додаткового протоколу II, що стосується конфліктів неміжнародного характеру.

- f) не направлена державою, що не є стороною, що знаходиться в конфлікті, для виконання офіційних обов'язків як особа, що входить до складу її збройних сил.

Ці вимоги є кумулятивними, що означає, що усі вони повинні застосовуватися до окремої особи, кваліфікованої як найманець.

5. Конвенція ОАЄ про ліквідацію найманства в Африці

Після оголошення в ряді резолюцій своєї стурбованості в зв'язку з загрозою стабільності в Африці, що являє собою найманська діяльність, Організація африканської єдності прийняла в липні 1977 року в Лібревілеві Конвенцію ОАЄ про ліквідацію найманства в Африці (див. додаток II). Вона була підготовлена Комітетом експертів і набрала чинності в 1985 році. Як регіональна Конвенція вона застосовується тільки до держав африканського регіону, що завершили процедуру ратифікації.

Конвенцією ОАЄ забороняються як найманці, так і найманство, що характеризуються як злочин проти миру і безпеки в Африці, незалежно від того, чи здійснюється воно окремою особою, групою, асоціацією, державою чи представником держави.

Термін «найманець» визначається в статті 1 як будь-яка особа, що:

- a) спеціально завербована на місці чи за кордоном для того, щоб боротися в збройному конфлікті;
- b) фактично бере безпосередню участь у воєнних діях;
- c) бере участь у воєнних діях, керуючись, головним чином, бажанням одержати особисту вигоду, і яка в дійсності обіцяна стороною чи за дорученням сторони, що знаходиться в конфлікті, матеріальна винагорода;
- e) не є ні громадянином сторони, що знаходиться в конфлікті, ні особою, що постійно проживає на території, контрольованою стороною, що знаходиться в конфлікті;
- f) не входить в особовий склад збройних сил сторони, що знаходиться в конфлікті; і
- g) не направлена державою, що не є стороною, що знаходиться в конфлікті, для виконання офіційної місії як особа, що входить до складу збройних сил згаданої держави.

Злочин найманства відбувається в тому випадку, коли окремі особи захищуються, реєструються чи намагаються зареєструватися як найманці, коли найманці використовуються чи підтримуються будь-яким способом і коли держава дозволяє здійснення найманської діяльності на своїй території чи в будь-якому місці, що знаходиться під її контролем, з метою «про-

тидії за допомогою збройного насильства процесу самовизначення, стабільності чи територіальній цілісності іншої держави»¹⁸.

Крім визначення найманства як конкретного злочину, Конвенція ОАЄ містить ряд зв'язаних з ним зобов'язань. Держави повинні вживати заходів для викорінення найманської діяльності за допомогою прийняття законодавства, відповідно до якого злочин найманства підлягає покаранню в найсуворіших його видах, а також обміну інформацією про будь-яку найманську діяльність, про яку їм стало відомо. Держави зобов'язуються або переслідувати, або видавати будь-яку особу, що здійснила злочин відповідно до Конвенції, і надавати взаємну допомогу в зв'язку з проведенням будь-яких розслідувань і судових розглядів, розпочатих у зв'язку зі здійсненням даного злочину. Держави можуть бути обвинувачені в порушеннях Конвенції в будь-якому компетентному суді ОАЄ чи міжнародному суді, а їхні представники можуть бути покарані. І нарешті, Конвенцією ОАЄ передбачається, що особи, віддані суду за здійснення злочину найманства, мають право на всі судові гарантії, що звичайно надаються тією державою, на території якої проходить суд на ними.

6. Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців

Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців була прийнята в 1989 році¹⁹ після дев'ятирічного обговорення (див. додаток І). Вона була розроблена Спеціальним комітетом з розробки міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців, заснованим відповідно до резолюції 35/48 Генеральної Асамблеї²⁰. Конвенція набрала чинності 20 жовтня 2001 року. Вона є обов'язковим документом міжнародного права і практичним засобом для боротьби з явищем найманства.

Перед тим, як почати свою роботу, Спеціальний комітет визначив ряд першочергових задач процесу розробки, таких, як: надання головної уваги запобіганню найманства і роз'ясненню ролі держав у здійсненні превентивних заходів; розширення рамок заборони за межі самих дій найманців; прийняття визначення, не обмеженого ситуаціями міжнародного конфлікту; надання особливої уваги необхідності законодавства на національному рівні; заохочення взаємодопомоги і співробітництва судових органів у справі ліквідації найманства; і встановлення гарантій справедливого судового розгляду для захоплених у полон найманців. На думку Комітету, головне пи-

---

¹⁸ Стаття 2, Конвенція ОАЄ про ліквідацію наемництва в Африці, 1977 рік (див. додаток 2).

¹⁹ Резолюція 44/34 Генеральної Асамблеї від 4 грудня 1989 року.

²⁰ Резолюція 35/48 Генеральної Асамблеї від 4 грудня 1980 року.

тання полягало у визначенні найбільш відповідного й ефективного об'єкта будь-якої заборони. Чи варто приділяти головну увагу в Конвенції покаранню самих найманців чи протиправного поведження тих, хто заохочує, організує і терпимо відноситься до подібної діяльності? В остаточному підсумку Спеціальний комітет прийняв рішення про об'єднання цих двох підходів. У Конвенції визначається ряд злочинів, що можуть бути здійснені окремими найманцями, особами, що займаються вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців, і державами-сторонами, а також покладається ряд відповідних зобов'язань на держави-учасників.

У статті 1 Конвенції збережене визначення терміна «найманець», що міститься в статті 47 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій (див. розділ III В.4 вище), однак воно є більш широким, для того щоб охопити ситуації, відмінні від збройних конфліктів, у яких вербування здійснюється для участі в спільних насильницьких діях, спрямованих на скинення уряду чи підрив конституційного порядку держави іншим способом, чи на підрив територіальної цілісності держави. У подібній ситуації термін «найманець» означає особу, що:

- a) бере участь, керуючись головним чином бажанням одержати значну особисту вигоду, і спонукається до цього обіцянкою виплати чи виплатою матеріальної винагороди;
- b) не є ні громадянином, ні постійним жителем держави, проти якої спрямовані такі дії;
- c) не спрямована державою для виконання офіційних обов'язків; і
- d) не входить до особового складу збройних сил держави, на території якої відбуваються такі дії.

Для здійснення злочину відповідно до Конвенції найманець повинний не тільки підпадати під визначення, що міститься в статті 1, але також безпосередньо брати участь у воєнних діях чи спільному акті насильства чи намагатися вчинити подібним чином.

Злочин робить також будь-яка особа, що вербує, використовує, фінансує чи навчає найманців, намагається діяти подібним чином чи є співучасником особи, що робить чи намагається зробити один зі злочинів, зазначених у Конвенції. Цей непрямий злочин вважається здійсненим навіть у тому випадку, якщо зазначені найманці ще не брали участь у воєнних діях²¹. У цьому зв'язку на держави-учасниці покладаються як позитивні, так

---

²¹ Мета критерія особистої участі у воєнних діях полягає в проведенні різниці між найманцем і військовим радником. Він спеціально не включений у визначення терміна «найманець» для забезпечення того, щоб особи, які займаються вербуванням чи наданням сприяння в інших формах, не користалися імунітетом до особистої участі найманців. Report of the Ad Hoc Committee on the Drafting of an International Convention against the Recruitment, Use,

і негативні зобов'язання. Їм варто не тільки утримуватися від участі в будь-якому виді зазначеної діяльності, але також і уживати відповідних заходів для запобігання здійснення подібної діяльності іншими особами. Це відноситься, зокрема, до діяльності, мета якої полягає в створенні перешкод для законного здійснення права народів на самовизначення. Крім того, за злочини, передбачені Конвенцією, повинні визначатися міри покарання, що відповідають ступені ваги цих злочинів.

Крім визначень злочинів, що містяться в ній, Конвенція створює правову основу для сприяння судовому переслідуванню злочинців на національному рівні. Вона жадає від держав забезпечення того, щоб їхнім законодавством передбачалася можливість подібного переслідування. Будь-який передбачуваний злочинець, що знаходиться на їхній території, повинний бути ув'язнений під варту, і повинно бути проведене попереднє розслідування. Якщо відповідна особа не видається іншій державі для проведення суду, дана справа повинна бути передана компетентним національним органам. У процесі судового розгляду передбачуваному злочинцю повинні бути забезпечені безстороннє поводження і судові гарантії. Держави повинні співробітничати один з одним як у процесі запобігання, так і переслідування злочинів, у тому числі за допомогою обміну інформацією. І нарешті, Конвенцією встановлюється процедура врегулювання спорів між державами-учасниками, що стосується її тлумачення чи застосування.

7. Загальне міжнародне право

а) Робота Комісії міжнародного права (КМП)

Комісія міжнародного права (КМП) була заснована в 1947 році резолюцією 174 (II) Генеральної Асамблеї. Вона складається з «членів, що користаються визнаним авторитетом в області міжнародного права» і на неї покладається задача з розвитку і кодифікації міжнародного права. З моменту свого створення КМП працює над проектом кодексу злочинів проти миру і безпеки людства і розглядає питання про найманську діяльність у цьому контексті з різних точок зору.

На ранньому етапі обговорення нею цього питання КМП ясно заявила про те, що в тому випадку, коли мова йде про найманців, цей термін означає вербування іноземців, що не мають ніякого відношення до національної армії, для здійснення нападів на яку-небудь країну з метою дестабілізувати чи скинути сталу владу, особливо з метою підіривних дій проти невеликих і нових незалежних держав чи стримування діяльності національно-визвольних

рухів²². Спочатку було вирішено включити положення про засилання найманців для здійснення воєнних дій проти іншої держави у визначення агресії, що дається в рамках самого проекту кодексу. У цьому контексті передбачається скоріше відповідальність держави, а не індивідуальна кримінальна відповідальність найманця²³. У проекті кодексу в редакції 1991 року була введена окрема рубрика, що передбачає кримінальну відповідальність окремих осіб, які представляють державу, і злочином оголошувались вербування, використання, фінансування чи навчання найманців.

У проекті кодексу в редакції 1996 року, що є останньою на момент підготовки даного документа, питання про найманців, як такий, не розглядається. У той же час стаття 16 присвячується злочину агресії, однак лише в тій мірі, у якій він відноситься до особистої кримінальної відповідальності. У цьому відношенні в коментарі КМП до статті 16 ясно заявляється про те, що дана стаття не торкається питання про визначення агресії, вчиненої державою, оскільки воно виходить за рамки цього проекту кодексу²⁴. Іншими словами, рамки цієї статті обмежуються підтвердженням кримінальної відповідальності окремих осіб, що беруть участь у здійсненні злочину агресії. У той же час, однак, проект кодексу виходить із прийнятого визначення агресії, що міститься в резолюції про визначення агресії, прийнятою Генеральною Асамблеєю в 1974 році²⁵. Оскільки в це визначення входить засилання державою найманців для здійснення актів застосування збройної сили проти іншої держави, може висуватися, імовірно, довід про те, що, хоча визначення агресії з боку держави за заявою самої КМП виходить за межі цього проекту кодексу, питання про кримінальну відповідальність держави за діяльність найманців як і раніше зв'язане у перспективі з загальним планом проекту кодексу.

b) Договори про конкретні злочини

Розроблено ряд договорів з метою заборони визначеного виду поведінки незалежно від характеру чи особистості правопорушника. До них відносяться Токійська конвенція про злочини і деякі інші акти, вчинені на борту повітряних суден (1963 рік), Гаазька конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден (1970 рік), Конвенція про запобігання і покарання злочинів проти осіб, що користаються міжнародним захистом,

---

²² Третя доповідь КМП по проекту кодексу, документ А/CN.4/387 Організації Об'єднаних Націй від 8 квітня 1985 року, пункт 160.

²³ Третя доповідь КМП по проекту кодексу, документ А/CN.4/387 Організації Об'єднаних Націй від 8 квітня 1985 року, пункт 163.

²⁴ Коментар КМП до статті 16, www.un.org/law/ilc/reports/1996/chap02.htm.

²⁵ Резолюція про визначення агресії, резолюція 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї від 14 грудня 1974 року.

у тому числі дипломатичних агентів (1973 рік), Міжнародна конвенція про боротьбу з захопленням заручників (1979 рік) і Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства (1988 рік). У багатьох з цих договорів передбачається універсальна підсудність злочинців, що означає, що кожна держава має право переслідувати їх і фактично зобов'язана поводитися подібним чином у тому випадку, якщо вона не видає їх іншій державі. Якщо подібними договорами забороняється результат незалежно від того, хто вчиняє даний злочин, вони застосовні до найманців, що беруть участь у здійсненні будь-яких оголошених поза законом актах.

с) Міжнародний карний суд

Після багаторічних переговорів у 1998 році був нарешті прийнятий Статут Міжнародного карного суду (МКС). Під час підготовки цього документа спостерігалось постійне збільшення кількості ратифікацій, число яких наближалось до того, яке необхідно для початку Судом своєї роботи. У сферу повноважень МКС буде входити судове переслідування окремих осіб, відповідальних за здійснення злочинів, зазначених у його Статуті, і, незважаючи на відсутність якого-небудь конкретного згадування про найманську діяльність, відповідні окремі особи підлягають судовому переслідуванню нарівні з будь-якими іншими особами, що здійснили конкретний злочин. Статус найманця може також з'явитися обтяжуючою обставиною при винесенні злочинцю вироку.

8. Національне законодавство

Найбільш прямим і ефективним засобом боротьби з явищем найманства було би надання сприяння судовому переслідуванню злочинців на національному рівні. Спеціальний доповідач Організації Об'єднаних Націй з питання про найманців неодноразово призивав держави до прийняття законодавства, що конкретно регулює найманську діяльність²⁶, однак, незважаючи на численні заяви з осудом найманства на міжнародних форумах, лише деякі держави вжили заходів за даною рекомендацією.

У рамках більшості юрисдикцій злочинців можна переслідувати відповідно до законодавства, що передбачає міри покарання за злочини звичайного характеру, такі, як напад, убивство, злочинний збиток, зловживання вогнепальною зброєю чи тероризм. Можна послатися також, імовірно, на

---

²⁶ Див., наприклад, документ Організації Об'єднаних Націй E/CN.4/1999/11 від 13 січня 1999 року, пункти 94 і 95; документ Організації Об'єднаних Націй A/54/326 від 7 вересня 1999 року, пункти 87 і 88; і документ Організації Об'єднаних Націй E/CN.4/2000/14 від 21 грудня 1999 року, пункти 86 і 87.

правила експорту зброї і торгівлі нею, що зачіпають механізми торгівлі, чи закони, що забороняють зарахування громадян до іноземних збройних сил без згоди держави громадянства — один з аспектів питання про нейтралітет, що розглядався вище. Деякі нові форми найманства могли б, імовірно, підлягати покаранню відповідно до норм, що регулюють надання іноземної військової допомоги, що встановлюють суворі обмеження на допомогу, що надається за рубіж з території держави.

С. РОБОТА СПЕЦІАЛЬНОГО ДОПОВІДАЧА КОМІСІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

Комісія з прав людини Організації Об'єднаних Націй послідовно засуджувала використання найманців проти країн, що розвиваються, а також як засіб дестабілізації урядів. У 1987 році вона прийняла резолюцію 1987/16, відповідно до якої для вивчення даного питання призначався Спеціальний доповідач — крок, що був рішуче підтриманий Економічною і Соціальною Радою²⁷ і наступними резолюціями Організації Об'єднаних Націй. Призначеним експертом був г-н Енріке Барналес Бальєстерос з Перу.

Відповідно до первісного мандата, що неодноразово продовжувався, Спеціальний доповідач повинний був вивчити питання про використання найманців як засобу порушення прав людини і протидії здійсненню права народів на самовизначення. Для здійснення цієї задачі йому дозволили запитувати й одержувати достовірну і надійну інформацію від урядів, а також спеціалізованих установ, міжурядових і неурядових організацій.

Як підкреслювалося Спеціальним доповідачем у його первісних консультаціях з державами, основна мета його мандата полягає в «виявленні особливостей і методів найманства як засобу порушення прав людини і протидії здійсненню права народів на самовизначення»²⁸. Ним була поступово розроблена концептуальна основа, що використовувалася при аналізі існуючих і потенційно нових форм найманської діяльності, і підтримуються регулярні контакти з державами й іншими джерелами, у тому числі установами й окремими особами, що займаються дослідженням даного питання, для одержання інформації про існуючу чи потенційну найманську діяльність і відповідне національне законодавство. З метою виконання своєї ролі з виявлення фактів він робить поїздки в ті частини світу, де мала місце найманська діяльність. Він також намагається сприяти ратифікації і вступу в силу Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням,

²⁷ Резолюція 1987/61 ЖКОСОР від 29 травня 1987 року.

²⁸ Документ E/CN.4/1988/14 Організації Об'єднаних Націй від 20 січня 1988 року, пункт 16.

фінансуванням і навчанням найманців, а також прийняттю національного законодавства, спеціально присвяченого найманській діяльності.

D. ДЕЯКІ НЕВИРІШЕНІ ПИТАННЯ

Умова громадянства

Одним з аспектів визначення терміна «найманець», що викликає гарячі суперечки, є умова про те, що відповідна особа не повинна бути ні громадянином, ні постійним жителем держави, в якій здійснюється його діяльність. Мета цієї умови полягає в проведенні розмежування між найманцем і учасниками національно-визвольного чи опозиційного руху, що законним образом протистоїть уряду визначеної країни. Це розмежування стає трохи мрячним, однак, у тих випадках, коли громадяни наймаються іноземними державами чи опозиційні групи одержують фінансування з-за кордону для здійснення політичних цілей, таких, як дестабілізація уряду. Додаткові складності виникають у тих випадках, коли держави надають громадянство особам винятково з метою їхнього наймання як найманців чи коли окремі особи мають на законній підставі подвійне чи множинне громадянство. Спеціальний доповідач з питання про найманців заявляє про те, що процес надання громадянства може бути розглянутий, імовірно, у кожному окремому випадку, для того щоб виявити ознаки того, що єдина мета полягає в тім, щоб уникнути кваліфікації як найманця²⁹.

Приватні компанії із забезпечення безпеки і надання військової допомоги

Головною проблемою в даний час є розробка відповідного методу аналізу діяльності приватних компаній із забезпечення безпеки і надання військової допомоги. Значна частина обговорення присвячується проблемі проведення розмежування між наданням законних послуг і послуг, що можуть, імовірно, кваліфікуватися як найманська діяльність. До числа інших проблем відносяться рамки обов'язків із забезпечення правопорядка, що держави можуть і повинні покладати на приватні компанії, а також питання про те, хто повинний нести відповідальність за зловживання правами людини і гуманітарним правом чи їхнього порушення, здійснені представниками чи службовцями подібних компаній. Важливо бути постійно в курсі останніх змін у практиці найманства, для того щоб дотримувати єдиного підходу і захочувати розробку відповідного національного законодавства.

---

²⁹ Див., наприклад, документ А/48/385 Організації Об'єднаних Націй від 23 вересня 1993 року, пункт 76.

III. ВИСНОВКИ

Вивчення явища найманства є складною задачею. Хоча міжнародне співтовариство послідовно і недвозначно засуджує найманську діяльність, здійсненню зусиль з врегулювання подібної діяльності заважають розходження в позиціях і ступені актуальності даної проблеми. Ряд ключових питань як і раніше не вирішений, і ситуація ще більше ускладнюється появою нових форм найманства.

Суттю проблеми, з якою зіштовхується міжнародне співтовариство, є перехід від його заяв осудливого характеру до конкретних заходів, що можуть ефективним чином регулювати негативні наслідки найманської діяльності. Першим і необхідним кроком з'явилось прийняття і вступ у силу Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців. Незважаючи на певну критику на її адресу, Конвенція забезпечує корисну основу для судового переслідування злочинців і визначення шляхів співробітництва між державами. Зокрема, відповідно до Конвенції участь у найманській діяльності є злочином, що підпадає під дію обов'язкової універсальної юрисдикції, що означає, що злочинець повинний, якщо тільки він не видається, бути відданий до суду будь-якою державою, в якій він знаходиться.

Існує очевидна необхідність подальшого обговорення питань, що залишаються невирішеними — необхідність, що Генеральна Асамблея, як і раніше, визнає в останніх резолюціях. Буде прикро, однак, якщо цей факт перешкодить здійсненню на ранньому етапі вже підготовлених заходів. Чим швидше механізм запускається в дію, тим швидше можуть бути отримані результати, що будуть використані в боротьбі з негативним впливом найманської діяльності на право народів на самовизначення.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК I

МІЖНАРОДНА КОНВЕНЦІЯ ПРО БОРТЬБУ З ВЕРБУВАННЯМ, ВИКОРИСТАННЯМ, ФІНАНСУВАННЯМ І НАВЧАННЯМ НАЙМАНЦІВ, ПРИЙНЯТА 4 ГРУДНЯ 1989 РОКУ

Держави-учасниці цієї Конвенції,
знову підтверджуючи цілі і принципи, закріплені в Статуті Організації Об'єднаних Націй і в Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй,

віддаючи собі звіт у тім, що найманці вербуються, використовуються, фінансуються і навчаються для діяльності, яка порушує такі принципи міжнародного права, як суверенна рівність, політична незалежність, територіальна цілісність держав і самовизначення народів,

підтверджуючи, що вербування, використання, фінансування і навчання найманців повинні розглядатися як злочини, що викликають серйозну стурбованість усіх держав, і що будь-яка особа, що здійснює кожний з таких злочинів, підлягає або судовому переслідуванню, або видачі,

будучи переконані в необхідності розвивати і підсилювати міжнародне співробітництво між державами з метою попередження таких злочинів, переслідування і покарання за них,

виражаючи стурбованість із приводу нових міжнародних незаконних видів діяльності, що поєднують торговців наркотиками і найманців у здійсненні насильницьких дій, що підривають конституційний порядок держав,

будучи переконані також, що прийняття конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців буде сприяти викорінюванню цієї огидної діяльності і тим самим дотриманню цілей і принципів, закріплених у Статуті,

усвідомлюючи, що питання, які не підпадають під дію такої конвенції, будуть як і раніше регулюватися нормами і принципами міжнародного права,

погодилися про нижченаведене:

Стаття 1

Для цілей цієї Конвенції,

1. Термін «найманець» означає будь-яку особу, що:
  - a) спеціально завербована на місці чи за кордоном для того, щоб боротися в збройному конфлікті;
  - b) приймаючи участь у воєнних діях, керується головним чином бажанням одержати особисту вигоду і якій в дійсності обіцяно стороною чи за дорученням сторони, що знаходиться в конфлікті, матеріальна винагорода, яка істотно перевищує винагороду, обіцяну чи виплачувану комбатантам такого ж рангу і функції, що входять до особового складу збройних сил даної сторони;
  - c) не є ні громадянином сторони, що знаходиться в конфлікті, ні особою, що постійно проживає на території, контрольованою стороною, що знаходиться в конфлікті;
  - d) не входить в особовий склад збройних сил сторони, що знаходиться в конфлікті; і
  - e) не спрямована державою, що не є стороною, що знаходиться в конфлікті, для виконання офіційних обов'язків як особа, що входить до особового складу її збройних сил.
2. Термін «найманець» означає також будь-яку особу, що у будь-якій іншій ситуації:
  - a) спеціально завербована на місці чи за кордоном для участі в спільних насильницьких діях, спрямованих на:
    - i) скинення уряду чи підрив конституційного порядку держави іншим способом; чи
    - ii) підрив територіальної цілісності держави;
  - b) приймаючи участь у таких діях, керується головним чином бажанням одержати значну особисту вигоду і яка спонукається до цього матеріальною обіцянкою виплати чи виплатою винагороди;
  - c) не є ні громадянином, ні постійним жителем держави, проти якої спрямовані такі дії;
  - d) не спрямована державою для виконання офіційних обов'язків; і
  - e) не входить в особовий склад збройних сил держави, на території якої відбуваються такі дії.

Стаття 2

Будь-яка особа, що вербує, використовує, фінансує чи навчає найманців, визначення яких міститься в статті 1 цієї Конвенції, учиняє злочин за змістом цієї Конвенції.

Стаття 3

1. Найманець, відповідно до визначення, що міститься в статті 1 цієї Конвенції, що безпосередньо бере участь у військових чи спільних насильницьких діях, у залежності від обставин, учиняє злочин за змістом цієї Конвенції.

2. Ніщо в цій статті не обмежує сферу застосування статті 4 цієї Конвенції.

Стаття 4

Злочин здійснює будь-яка особа, що:

- a) намагається здійснити один зі злочинів, зазначених у цій Конвенції;
- b) є співучасником особи, що здійснює чи намагається здійснити кожне зі злочинів, зазначених у цій Конвенції.

Стаття 5

1. Держави-учасники не вербують, не використовують, не фінансують і не навчають найманців і забороняють таку діяльність відповідно до положень цієї Конвенції.

2. Держави-учасники не вербують, не використовують, не фінансують і не навчають найманців для мети протидії законному здійсненню невід'ємного права народів на самовизначення, визнаного міжнародним правом, і приймають відповідно до міжнародного права належні заходи для запобігання вербуванню, використанню, фінансуванню чи навчання найманців для цієї мети.

3. Держави-учасники передбачають відповідні покарання за злочини, зазначені в цій Конвенції, з урахуванням ваги цих злочинів.

Стаття 6

Держави-учасники співробітничать у запобіганні злочинів, зазначених у цій Конвенції, зокрема шляхом:

- a) прийняття всіх практично можливих заходів для запобігання підготовки в межах їх відповідних територій до здійснення цих злочинів у межах чи поза межами їх територій, включаючи заборону незаконної діяльності осіб, груп і організацій, що заохочують, підбурюють, організують чи беруть участь у здійсненні таких злочинів;
- b) координації, у разі потреби, прийняття адміністративних і інших заходів для запобігання здійсненню таких злочинів.

Стаття 7

Держави-учасники співробітничать у вживанні необхідних заходів для здійснення цієї Конвенції.

Стаття 8

Кожна держава-учасник, яка має підстави думати, що вже здійснений, відбувається чи буде здійснений один зі злочинів, зазначених у цій Конвенції, надає у відповідності зі своїм національним правом безпосередньо чи через Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй відповідну інформацію державам-учасникам, яких це торкається, відразу ж після її одержання.

Стаття 9

1. Кожна держава-учасник приймає такі міри, які можуть бути необхідними для встановлення її юрисдикції у відношенні кожного з зазначених у цій Конвенції злочинів, що здійснені:

- a) на його території чи на борту морського чи повітряного судна, зареєстрованого в цій державі;
- b) кожним з його громадян, чи, якщо ця держава вважає це прийнятним, тими особами без громадянства, що звичайно проживають на його території.

2. Кожна держава-учасник приймає також такі міри, які можуть бути необхідними для встановлення її юрисдикції у відношенні злочинів, зазначених у статтях 2, 3 і 4 цієї Конвенції, у випадках, коли передбачуваний злочинець знаходиться на її території і вона не видає його якій-небудь з держав, згаданих у пункті 1 цієї статті.

3. Ця Конвенція не виключає застосування будь-якої карної юрисдикції відповідно до національного права.

Стаття 10

1. Переконавшись, що обставини того вимагають, кожна держава-учасник, на території якої знаходиться передбачуваний злочинець, у відповідності зі своїми законами ув'язнює його чи приймає такі інші міри, що забезпечують його присутність доти, поки це необхідно для того, щоб збудити карне переслідування чи почати дію з видачі. Така держава-учасник негайно проводить попереднє розслідування фактів.

2. Коли держава-учасник, відповідно до цієї статті, ув'язнює особу чи приймає такі інші міри, що зазначені в пункті 1 цієї статті, вона невідкладно

повідомляє безпосередньо чи через Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй:

- a) державу-учасника, на території якої було здійснено злочин;
- b) державу-учасника, проти якої був спрямований злочин чи замах на злочин;
- c) державу-учасника, громадянство якої має фізична чи юридична особа, проти якої був спрямований злочин чи замах на злочин;
- d) державу-учасника, громадянином якої є передбачуваний злочинець чи у випадку, якщо він є особою без громадянства, на території якої він звичайно проживає;
- e) будь-яку іншу зацікавлену державу-учасника, що вона вважає за необхідне повідомити.

3. Будь-якій особі, у відношенні до якої приймаються міри, передбачені в пункті 1 цієї статті, надається право:

- a) невідкладно зв'язатися з найближчим відповідним представником держави, громадянином якої вона є, або яка іншим чином правомочна захищати її права, чи, якщо вона є особою без громадянства, до держави, на території якої вона звичайно проживає;
- b) відвідування представником цієї держави.

4. Положення пункту 3 цієї статті неносять шкоди праву будь-якої держави-учасниці, що претендує на юрисдикцію відповідно до пункту 1 b) статті 9, просити Міжнародний комітет Червоного Хреста зв'язатися з передбачуваним злочинцем і відвідати його.

5. Держава, що здійснює попереднє розслідування, передбачене пунктом 1 цієї статті, негайно повідомляє про одержання нею даних державам, зазначеним у пункті 2 цієї статті, і вказує, чи має вона здійснити юрисдикцію.

Стаття 11

Будь-якій особі, у відношенні до якої здійснюється судовий розгляд у зв'язку з будь-яким зі злочинів, зазначених у цій Конвенції, гарантується на всіх стадіях розгляду безстороннє поводження й усі права і гарантії, передбачені законодавством відповідної держави. Необхідно забезпечувати урахування застосовних норм міжнародного права.

Стаття 12

Держава-учасник, на території якої знаходиться передбачуваний злочинець, якщо вона не видає його, зобов'язана без яких-небудь виключень і незалежно від того, здійснений злочин на її території чи ні, передати справу

своїм компетентним органам для цілей кримінального переслідування за допомогою проведення судового розгляду відповідно до законодавства цієї держави. Ці органи приймають рішення в такий же спосіб, як і у відношенні до будь-якого іншого тяжкого злочину, діючи відповідно до законодавства цієї держави.

Стаття 13

1. Держави-учасники надають один одному найбільш повну допомогу в зв'язку з кримінально-процесуальними діями, розпочатими у відношенні до злочинців, зазначених у цій Конвенції, включаючи надання всіх наявних у їхньому розпорядженні доказів, необхідних для судового розгляду. В усіх випадках застосовується законодавство держави, до якої звернене прохання про допомогу.

2. Положення пункту 1 цієї статті не торкаються зобов'язань у відношенні взаємної судової допомоги, закріплених у будь-якому іншому договорі.

Стаття 14

Держава-учасник, на території якої передбачуваний злочинець піддається кримінальному переслідуванню, повідомляє у відповідності зі своїм законодавством про остаточні результати розгляду Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй, який направляє цю інформацію іншим зацікавленим державам.

Стаття 15

1. Злочини, зазначені в статтях 2, 3 і 4 цієї Конвенції, вважаються належними до включення як злочини, що тягнуть за собою видачу, у будь-який договір про видачу, що існує між державами-учасниками. Держави-учасники зобов'язуються включати такі злочини як злочини, що тягнуть за собою видачу, у будь-який договір про видачу, що укладається між ними.

2. Якщо держава-учасник, що обумовлює видачу наявністю договору, одержує прохання про видачу від іншої держави-учасника, з яким вона не має договору про видачу, вона може за своїм розсудом розглядати цю Конвенцію як правову підставу для видачі у відношенні до цих злочинів. Видача здійснюється відповідно до інших умов, що передбачаються законодавством держави, до якої звернене прохання про видачу.

3. Держави-учасники, що не обумовлюють видачу наявністю договору, розглядають у відносинах між собою ці злочини як злочини, що мають наслідком видачу, відповідно до умов, передбачених законодавством держави, до якої звернене прохання про видачу.

4. Держави-учасники повинні розглядати порушників, що підлягають видачі не тільки з тих місць, де було скоєно правопорушення, а і з територій тих держав-учасників, які зобов'язані встановити свою юрисдикцію у відповідності до статті 9 цієї Конвенції.

Стаття 16

Ця Конвенція застосовується без шкоди для:

- а) норм, що стосуються міжнародної відповідальності держав;
- б) права збройного конфлікту і міжнародного гуманітарного права, включаючи положення, що стосуються статусу комбатантів чи військовополонених.

Стаття 17

1. Будь-яка суперечка між двома чи декількома державами-учасниками щодо тлумачення чи застосування цієї Конвенції, що не урегульована шляхом переговорів, передається на прохання однієї з них на арбітраж. Якщо протягом шести місяців із дня подачі прохання про арбітраж сторони не в змозі прийти до згоди з питання про організацію арбітражу, на прохання кожної з цих сторін спір може бути переданий до Міжнародного Суду у відповідності зі Статутом Суду.

Кожна держава може під час підписання чи ратифікації цієї Конвенції чи при приєднанні до неї зробити заяву про те, що вона не вважає себе зв'язаною положеннями пункту 1 цієї статті. Інші держави-учасники не будуть зв'язані положеннями пункту 1 цієї статті у відношенні до будь-якої держави-учасника, що зробила таке застереження.

Кожна держава-учасник, що зробила застереження відповідно до пункту 2 цієї статті, може в будь-який час зняти це застереження шляхом повідомлення Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 18

1. Ця Конвенція відкрита для підписання всіма державами до 31 грудня 1990 року в Центральних установах Організації Об'єднаних Націй у Нью-Йорку.

2. Ця Конвенція підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти здаються на збереження Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй.

3. Ця Конвенція відкрита для приєднання будь-якої держави. Документи про приєднання здаються на збереження Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 19

1. Ця Конвенція набирає чинності на тридцятий день після здачі на збереження Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй двадцять другою державою ратифікаційної грамоти чи документа про приєднання.

2. Для кожної держави, що ратифікує цю Конвенцію чи приєднується до неї після здачі на збереження двадцять другою державою ратифікаційної грамоти чи документа про приєднання, Конвенція набирає чинності на тридцятий день після здачі на збереження цією державою своєї ратифікаційної грамоти чи документа про приєднання.

Стаття 20

1. Кожна держава-учасник може денонсувати цю Конвенцію шляхом письмового повідомлення Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

2. Денонсація набирає чинності після закінчення одного року після дати одержання повідомлення Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 21

Оригінал цієї Конвенції, тексти якої на англійській, арабській, іспанській, китайській, російській і французькій мовах є автентичними, здається на збереження Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй, що розсилає засвідчені копії цієї Конвенції всім державам.

У ПОСВІДЧЕННЯ ЧОГО підписані нижче, належним чином на те уповноважені своїми відповідними урядами, підписали цю Конвенцію.

ДОДАТОК II

КОНВЕНЦІЯ ОАЄ ПРО ЛІКВІДАЦІЮ НАЙМАНСТВА В АФРИЦІ. ЛІБРЕВІЛЬ, ПРИЙНЯТА 3 ЛИПНЯ 1977 РОКУ

Преамбула

Ми, глави держав і урядів держав-членів Організації африканської єдності,

з огляду на серйозну небезпеку, яку представляє діяльність найманців для незалежності, суверенітету, безпеки, територіальної цілісності і гармонічного розвитку держав-членів Організації африканської єдності,

будучи стурбовані тією загрозою, яку діяльність найманців представляє для законного здійснення права африканських народів, що знаходяться під колоніальним і расистським пануванням, на їхню незалежність і волю,

будучи переконані в тім, що загальна солідарність і співробітництво між державами-членами є необхідною умовою для припинення підривної діяльності найманців в Африці,

вважаючи, що резолюції Організації Об'єднаних Націй і ОАЄ, заяви про позицію і практику значної кількості держав є свідченням розробки нових норм міжнародного права, відповідно до яких найманство є міжнародним злочином,

будучи сповнені рішучості прийняти всі необхідні міри для ліквідації на африканському континенті лиха, що являє собою найманство,

погодилися про нижченаведене:

Стаття 1. Визначення

1. Термін «найманець» означає будь-яку особу, що:

- a) спеціально завербована на місці чи за кордоном для того, щоб боротися в збройному конфлікті;
- b) фактично бере безпосередню участь у воєнних діях;
- c) бере участь у воєнних діях, керуючись головним чином бажанням одержати особисту вигоду і якій в дійсності обіцяна стороною чи за дорученням сторони, що знаходиться в конфлікті, матеріальна винагорода;
- d) не є ні громадянином сторони, що знаходиться в конфлікті, ні особою, що постійно проживає на території, контрольованою стороною, що знаходиться в конфлікті;

- е) не входить в особовий склад збройних сил сторони, що знаходиться в конфлікті; і
- ф) не спрямована державою, що не є стороною, що знаходиться в конфлікті, для виконання офіційних обов'язків як особа, що входить до складу збройних сил згаданої держави.

2. Злочин найманства здійснює окрема особа, група чи асоціація, представник держави чи сама держава, що з метою протидії за допомогою збройного насильства процесу самовизначення, стабільності чи територіальної цілісності іншої держави здійснюють будь-який з нижченаведених актів:

- а) надає притулок, організує, фінансує, допомагає, озброює, навчає, заохочує, підтримує чи наймає в будь-якій формі банди найманців;
- б) зараховує, реєструє чи намагається реєструвати згадані банди;
- в) дозволяє здійснення діяльності, згаданої в пункті а), на будь-якій території, що знаходиться під її юрисдикцією, чи в будь-якому місці, що знаходиться під його контролем, чи надає кошти для транзиту, перевезення чи інших операцій вищезгаданих сил.

3. Будь-яка особа, фізична чи юридична, здійснюючи злочин найманства, визначення якого міститься в пункті 1 цієї статті, учиняє злочин, що вважається злочином проти миру і безпеки в Африці, і підлягає покаранню за подібний злочин як такий.

Стаття 2. Обтяжуючі обставини

Факт прийняття на себе командування найманцями чи віддачі їм наказів вважаються обтяжуючою обставиною.

Стаття 3. Статус найманців

Найманці не користаються статусом комбатантів і не мають права на статус військовополонених.

Стаття 4. Рамки кримінальної відповідальності

Найманець несе відповідальність як за злочин найманства, так і за всі зв'язані з ним злочини без шкоди для будь-яких інших злочинів, за які він може переслідуватися за законом.

Стаття 5. Загальна відповідальність держав і їхніх представників

1. У випадку обвинувачення представника держави на підставі положень статті 1 цієї Конвенції в здійсненні дій чи бездіяльності, визнаних у якості зло-

чинних відповідно до вищевказаної статті, він підлягає покаранню за здійснення подібної дії чи бездіяльність.

2. У випадку обвинувачення держави на підставі положень статті 1 цієї Конвенції в здійсненні дій чи бездіяльності, визнаних у якості злочинних відповідно до вищезгаданої статті, будь-яка інша сторона цієї Конвенції може посилатися на положення цієї Конвенції у своїх відносинах з державою-правопорушником, а також у будь-якому компетентному суді чи органі ОАЄ чи міжнародної організації.

Стаття 6. Зобов'язання держав

Договірні сторони приймають усі необхідні міри для викорінювання будь-якої найманської діяльності в Африці.

З цією метою кожна договірна держава зобов'язується:

- a) не допускати здійснення на її території її громадянами чи іноземцями будь-яких дій, згаданих у статті 1 цієї Конвенції;
- b) не допускати в'їзд на її територію чи прохід через неї будь-якого найманця чи будь-якого озброєння, призначеного для використання найманцями;
- c) забороняти на своїй території будь-яку діяльність осіб чи організацій, які використовують найманців проти будь-якої африканської держави-члена Організації африканської єдності чи народу Африки, що веде боротьбу за своє звільнення;
- d) повідомляти іншим державам-членам Організації африканської єдності або безпосередньо, або через секретаріат ОАЄ будь-яку інформацію, що стосується діяльності найманців, як тільки вона стане відома їй;
- e) забороняти на своїй території вербування, навчання, фінансування й озброєння найманців, а також будь-яку іншу форму діяльності, що може сприяти найманству;
- f) приймати всі необхідні законодавчі та інші міри для забезпечення невідкладного вступу в силу цієї Конвенції.

Стаття 7. Види покарання

Кожна договірна держава зобов'язується призначати найсуворіші види покарання, передбачені його законами, включаючи страту, за здійснення злочину, визначеного в статті 1 цієї Конвенції.

Стаття 8. Юрисдикція

Кожна договірна держава зобов'язується приймати такі міри, що можуть виявитися необхідними, для покарання відповідно до положень стат-

ті 7 будь-якої особи, що вчиняє злочин за статтею 1 цієї Конвенції і яка знаходиться на її території, якщо вона не видає цю особу державі, проти якої був здійснений даний злочин.

Стаття 9. Висилка

1. Злочини, визначені в статті 1 цієї Конвенції, не підпадають під дію національного законодавства, що виключає видачу за злочини політичного характеру.

2. У проханні про видачу може бути відмовлено тільки в тому випадку, якщо держава, до якої звернене це прохання, зобов'язується здійснити правосуддя у відношенні даного злочинця відповідно до положень статті 8.

3. Якщо прохання про видачу стосується громадянина держави, до якої звернене це прохання, у випадку відмовлення у видачі ця держава віддає до суду цього громадянина за здійснений ним злочин.

4. Якщо повинен бути розпочатий судовий розгляд відповідно до пунктів 2 і 3 цієї статті, держава, якій спрямоване відповідне прохання, інформує державу, що звернулася з проханням, чи будь-яку іншу державу-члена ОАЄ, зацікавлену в даному судовому розгляді, про результати останнього.

5. Держава вважається зацікавленою у судовому розгляді за змістом пункту 4 цієї статті, якщо даний злочин яким-небудь чином зв'язаний з її територією чи спрямований проти її інтересів.

Стаття 10. Взаємна допомога

Договірні держави надають одна одній максимально можливу допомогу в зв'язку з розслідуванням чи карним судочинством, розпочатим у відношенні до даного злочину чи інших дій, зв'язаних з діяльністю злочинця.

Стаття 11. Судова гарантія

Будь-яка особа чи група осіб, віддані до суду за здійснення злочину, визначеного в статті 1 цієї Конвенції, мають право на всі гарантії, що звичайно надаються будь-якій звичайній особі державою, на території якої проходить суд над даною особою.

Стаття 12. Врегулювання спорів

Будь-яка суперечка, що стосується тлумачення чи застосування положень цієї Конвенції, підлягає врегулюванню зацікавленими сторонами відповідно до принципів Статуту Організації африканської єдності і Статуту Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 13. Підписання, ратифікація і вступ у силу

1. Ця Конвенція відкрита для підписання державами-членами Організації африканської єдності. Вона підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти здаються на збереження Адміністративному генеральному секретареві Організації.

Ця Конвенція набирає сили через 30 днів після здачі на збереження сімнадцятої ратифікаційної грамоти.

Для кожної договірної сторони, що ратифікувала Конвенцію в наступний період, вона набирає сили через 30 днів після дати здачі на збереження його ратифікаційної грамоти.

Стаття 14. Приєднання

Будь-яка держава — член Організації африканської єдності може приєднатися до цієї Конвенції.

Приєднання здійснюється за допомогою здачі на збереження Адміністративному генеральному секретареві Організації документа про приєднання і набирає сили через 30 днів після дати його здачі на збереження.

Стаття 15. Повідомлення і реєстрація

1. Адміністративний генеральний секретар Організації африканської єдності повідомляє держави — члени Організації про:

- a) здачу на збереження будь-якої ратифікаційної грамоти чи документа про приєднання;
- b) дату вступу в силу цієї Конвенції.

2. Адміністративний генеральний секретар Організації африканської єдності розсилає засвідчені копії Конвенції всім державам — членам Організації.

3. Як тільки ця Конвенція набирає сили, Адміністративний генеральний секретар Організації африканської єдності реєструє її у відповідності зі статтею 102 Статуту Організації Об'єднаних Націй.

У ПОСВІДЧЕННЯ ЧОГО ми, глави держав і урядів держав — членів Організації африканської єдності, поставили свої підписи під цією Конвенцією.

ЗРОБЛЕНО в Лібрівеліві (Габон) третього дня липня місяця 1977 року на арабській, англійській і французькій мовах, при цьому всі тексти мають рівну силу, в одному оригінальному екземплярі, що здається на збереження в архіві Організації африканської єдності.

ДОДАТОК III
ДОДАТКОВИЙ ПРОТОКОЛ ДО ЖЕНЕВСЬКИХ КОНВЕНЦІЙ
ВІД 12 СЕРПНЯ 1949 РОКУ, ЩО СТОСУЄТЬСЯ
ЗАХИСТУ ЖЕРТВ МІЖНАРОДНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ
(ПРОТОКОЛ I, ПРИЙНЯТИЙ 8 ЧЕРВНЯ 1977 РОКУ)

Стаття 47. Найманці

Найманець не має права на статус комбатанта чи військовополоненого.
Найманець — це будь-яка особа, що:

- a) спеціально завербована на місці чи за кордоном для того, щоб боротися в збройному конфлікті;
- b) фактично бере безпосередню участь у воєнних діях;
- c) бере участь у воєнних діях, керуючись, головним чином, бажанням одержати особисту вигоду, і якому в дійсності обіцяна стороною чи за дорученням сторони, що знаходиться в конфлікті, матеріальна винагорода, що істотно перевищує винагороду, обіцяну чи виплачувану комбатантам такого ж рангу і функцій, що входять в особовий склад збройних сил даної сторони;
- d) не є ні громадянином сторони, що знаходиться в конфлікті, ні особою, що постійно проживає на території, контрольованою стороною, що знаходиться в конфлікті;
- e) не входить в особовий склад збройних сил сторони, що знаходиться в конфлікті;
- f) не спрямована державою, що не є стороною, яка знаходиться в конфлікті, для виконання офіційних обов'язків як особа, що входить до складу її збройних сил.

ДОДАТОК ІV
МІЖНАРОДНИЙ ПАКТ ПРО ГРОМАДЯНСЬКІ І ПОЛІТИЧНІ ПРАВА
І МІЖНАРОДНИЙ ПАКТ ПРО ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ
І КУЛЬТУРНІ ПРАВА, ПРИЙНЯТІ 16 ГРУДНЯ 1966 РОКУ

Загальна стаття 1

1. Усі народи мають право на самовизначення. У силу цього права вони вільно установлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток.

2. Усі народи для досягнення своїх цілей можуть вільно розпоряджатися своїми природними багатствами і ресурсами без шкоди для яких-небудь зобов'язань, що випливають з міжнародного економічного співробітництва, заснованого на принципі взаємної вигоди, і з міжнародного права. Жодний народ ні в якому разі не може бути позбавлений приналежних йому засобів існування.

3. Усі держави, що беруть участь у цьому Пакті, у тому числі ті, котрі несуть відповідальність за управління несамоврядними і підопічними територіями, повинні відповідно до положень Статуту Організації Об'єднаних Націй заохочувати здійснення права на самовизначення і поважати це право.

Запити надсилати на адресу:

Centre for Human Rights
United Nations Office at Geneva
8–14, Avenue de la Paix
1211 Geneva 10, Switzerland
tel: (41 22) 917 3968; fax: (41 22) 917 0099
e-mail: atikhonov.hchr@unog.ch

New York Office:
Centre for Human Rights
United Nations
New York, N.Y. 10017
USA

Інформаційне видання

**ВПЛИВ ДІЯЛЬНОСТІ НАЙМАНЦІВ
НА ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НАРОДІВ
НА САМОВИЗНАЧЕННЯ**

Виклад фактів № 28

Третє видання, стереотипне

Відповідальний за випуск і редактор

Є. Ю. Захаров

Комп'ютерна верстка

О. А. Мірошниченко

Підписано до друку 11.04.2020
Формат 60×84¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура JournalSans
Умов. друк. арк. 2,55. Облік.-вид. арк. 2,37
Наклад 250 прим. Зам. № ПЛ-06/20

ГО «ХАРКІВСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ГРУПА»
61002, Харків, а/с 10430
<http://khp.org>
<http://library.khp.org>

Друк: ТОВ «ВИДАВНИЦТВО „ПРАВА ЛЮДИНИ“»
61002, м. Харків, вул. Дарвіна 7, кв. 35
ел. пошта: distribution.hr.publisher@gmail.com

ДЛЯ НОТАТОК